

nesker ned igennem tiderne? Både ja og nej. Når vi overhovedet vender os mod kirkens fortid, er det, fordi vi tror, at gudsriget er midt iblandt os, at vi selv den dag i dag er kaldet til at være hans menighed i Danmark. Men ganske som det gælder nu, at „ingen mand på jorden ved, hvor mange ret er mine“, og at riget er usynligt som sjæl og sind, fordi det guddomsord, der skaber, hvad det nævner, for os mennesker forbliver en gåde, vi ikke er herrer over, ganske på samme måde forholder det sig med fortiden. Vi må finde os i de grænser, der er sat for vor erkendelse: at det ikke tilkommer os at skille ugræs fra hvede, at sige, hvem der hører gudsriget til, og hvem der står i fjendens sold. Dommen over alt dette tilhører ikke os. Når vi vender os mod fortiden, gør vi det derfor ikke for at fælde den dom, som tilkommer den højeste dommer; vi gør det heller ikke for i profetiske syner at skimte Guds planer – held den tid, der har sande profeter, som formår noget sådant. Nej, opgaven er mere beskeden. Her vil vi, som de, der selv er menighed, vende os imod menighedens fortid for derigennem at få lys over den vej og den opgave, som ligger foran os: at være lydig mod menighedens herre og bringe hans evangelium videre ud. Gennem mødet med vore fædre og deres forsøg på at løse opgaven vil vi selv søge nærmere ind imod evangeliet og derigennem besinde os på vor egen opgave. Men vi vil ikke glemme, at bag alle menneskelige anstrengelser, bag alt vort virke, ligger, dengang som nu, den guddommelige gåde, det ord, som er herre over os, det ord, hvori Herren selv er til stede i sin menighed.

Om Krogerup. Til angreb og forsvar

I samtaler med gamle elever er vi på Krogerup flere gange kommet til det resultat, at vort årsskrift har været for ringe – meget hyggeligt og fornøjeligt til internt brug, men lidet egnet til at give skolen ansigt udadtil. Derfor får min artikel i år en noget anden form, end den plejer. Hertil har også en anden del bidraget. Vi har tit – med elever og andre af skolens venner – talt om de mærkelige meninger om Krogerup, som kommer til orde i mangfoldige kredse, og som meget ofte mere er præget af uvidenhed end egentlig velvilje. Ikke mindst hvad vort nye elevhold i den henseende har bragt af rygter og opfattelser, har givet mig lyst til at forsøge – nu da skolen begynder sit femte hold – at sige noget principielt både om, hvad der forener os med den gamle højskole, og hvor det er vi skiller os ud. Jeg har ikke noget imod, at man kritiserer os – tværtimod – men jeg synes, det er mere frugtbart, hvis kritikerne taler om det virkeligt eksisterende Krogerup og ikke et vrængbillede, de selv på en eller anden måde har skabt.

Lad mig imidlertid begynde med at sige lidt om den ilde omtale. Da vi begyndte heroppe, blev vi straks budt hjerteligt velkommen af de andre højskoler, og det gælder stadig, at vi for de allerfleste skolers vedkommende kun har grund til at glæde os over gensidig forståelse og loyalt samarbejde. Lad mig blot som eksempel nævne Frederiksborg, vor store nabo, Askov, Vallekilde, Rødding. Men det har i høj grad været en skuffelse, at meget brede kredse indenfor landbostanden, og ikke mindst de såkaldte „folkelige kredse“, hvor man i ganske særlig grad kunne have håbet på forståel-

se for et nyt folkeligt initiativ, har stillet sig så forbavsende negativt. Gang på gang hører vi fra nuværende og gamle elever, at man netop fra den side på det kraftigste har frarådet at tage på Krogerup. Begrundelserne er mange og forskelligartede: Det er en kommunistrede, det er en anstalt til udklækning af socialistiske planøkonomer, det er en skole uden ånd, hvor man gør demokratiet til en pseudoreligion, det er en opdragelse til en rent ud patologisk tolerance, man forkyn-der en fladbundet humanisme, man har ingen religion eller overbevisning, man har ikke noget at „give“ eleverne, derfor ender det hele i negativisme.

Et særligt kapitel er den uvilje mod Krogerup, som skyldes ungdomskommissionen. Blot et par ord herom. Udgangspunktet er i al almindelighed utilfredshed med, at kommissionen stiller krav, og i særdeleshed vrede over den betænkning om arbejderbeskyttelse, hvor man udtaler sig om landboudommens forhold. Den polemik, man i den anledning har ført ikke blot mod kommissionen, men imod min person, søger sit sidestykke i retning af usaglighed og uhæderlighed. Jeg har gentagne gange – mundtligt og på tryk – oplyst, at jeg intet har haft med betænkningens udarbejdelse at gøre, idet jeg udtrykkeligt har erklæret, at jeg ikke ønskede at være medlem af det pågældende udvalg, fordi det beskæftigede sig med ting, jeg ikke forstod mig på. Jeg har som formand – da betænkningen kom fra underudvalget – loyalt ført den gennem plenum, iøvrigt ikke uden at gøre opmærksom på visse i mine øjne problematiske forslag. Da man i Hjørring ville have diskussion, henviste jeg dem med den her fremførte begrundelse – at det drejede sig om ting, jeg ikke forstod mig på – til at føre deres samtale med de 3-4 medlemmer af kommissionen, som stammer fra landet og repræsenterer landbokredse. Man ønskede imidlertid, at jeg som formand skulle komme – ellers ville man slet ikke holde mødet. Jeg var skikkelig og tog derop, men havde unægtelig ikke ventet at blive modtaget i den stil: hvad bilder du dig ind, at du tror, at du skal komme her og udtale

dig om ting, du aldeles ikke har forstand på. Ethvert minimum af loyalitet var glemt i den kampagne, som hr. Drivsholm og konsorter havde indledt. Det er forlængst fortid, og det skulle ikke have været nævnt her, hvis det ikke havde en sammenhæng med Krogerup. Landboforeningsfolk og ikke mindst folk fra landbrugsskolerne har på dette grundlag – støttet af venstrepressen – rejst en almindelig fjendtlighed og mistillid til ungdomskommissionen, hvilket kan være i sin orden, mod min person – dettes berettigelse er straks mere tvivlsom – og imod Krogerup. Denne virksomhed med at sprede mistillid og fjendtlighed foregår stadig for åbent tæppe. Dette er absurd. Krogerup har jo da i alt fald intet med ungdomskommissionen at gøre.

Hertil kommer adskilligt, som ikke egentlig egner sig til gengivelse. Da vort elevtal i fjor var stærkt dalende, sporede vi ved ikke helt få lejligheder en slet maskeret skadefryd: nu var det da heldigvis snart forbi med dette misfoster af en højskole. Nedgangen af elevtallet var i og for sig ikke overraskende: det var netop de såkaldte folkelige kredse og i det hele taget landboerne, der svigtede. Medens vi i de første år havde haft flertallet af vore elever fra landet og fra højskolevante hjem, er det nu blevet lige modsat. I år, hvor det tabte er vundet tilbage, og hvor skolen ikke er langt fra at være fuld, er der kun en lille gruppe af eleverne, som stammer fra de nævnte kredse, medens det langt overvejende flertal kommer fra byerne og fra kredse, der er helt højskolefremmede.

Måske vil både gamle elever og hvem, der ellers måtte få disse linier for øje, finde, at jeg hellere skulle undlade at tale om den slags ting: det kommer der dog ikke noget fornuftigt ud af. Det kan så let smage af fornærmethed og selvforsvar. Jeg har imidlertid mine grunde til trods alt at ville forsøge at sige noget om sagen. For det første har den her nævnte snak om Krogerup i de sidste to år antaget et sådant omfang, at jeg finder det vanskeligt helt at holde mund. Vi har fået meget mere påskønnelse, end vi har fortjent,

men vi har fået den fra byfolk. Vore elever fra landet be-
retter, når de kommer her første gang, og når de siden ven-
der tilbage, de sælsomste ting, de har hørt snart den og snart
den mand sige. Man kan afvise det hele som sladder, men
beretningerne er i den grad énstemmige og talrige, at selve
kendsgerningerne næppe står til at bortforklare.

Den anden grund er af mere almen art. I landbokredse
har man i lange tider talt om højskolens krise. Man har vil-
ligt indrømmet og af hjertet beklaget, at højskolen hidtil ik-
ke er nået stort ud over bestemte kredse på landet, og at
den i alt fald slet ikke har formået at få en rimelig kontakt
med bybefolkningen. Derfor har man stadig krævet og drøft-
et en fornyelse: man må finde nye baner og nye toner. I
denne situation er der med Krogerup sket det, at en lille
flok af mennesker, der næsten alle kom udefra til højsko-
len, med en vis lidenskab og i alt fald uden nogen udsigt til
personlig fordel har givet sig ind i højskolens tjeneste. Der
må et eller andet sted være noget galt på færde, når man
overfor dette fra de gamle folkelige kredses side væsentlig
stiller sig vrangvilligt og kritisk – inden man endnu har set
noget resultat – væsentligt fordi denne skole ikke ligner det,
man er vant til. Det var jo netop det, den ikke skulle – hvis
der da ellers skulle være tale om fornyelse. Jeg kunne endda
forstå det, hvis Krogerup med brask og bram havde stillet
sig i opposition, men det modsatte er jo tilfældet. Lige fra
den første dag har vi klart erklæret, at vi ønskede at bevare
kontinuiteten og sammenhængen, og at vor skole kun er et
nyt skud på en gammel stamme. Af denne grund – ikke af
hensyn til, om vi får lidt flere eller lidt færre elever – men
fordi Krogerup som højskole hører med i „det folkelige
lag“ og er vokset ud af den gamle højskole, er det yderst
beklageligt, hvis vi helt skal mangle det åndelige tilskud
gennem elever fra den side. Fortsættes denne linie, vil af-
standen mellem den gamle højskole og Krogerup – natur-
nødvendigt, men stik imod alle vore ønsker – blive større
og større. Jeg tror bestemt ikke, det kan slå skolen ihjel.

Den klarer sig nok. Men der må være noget galt i regningen.
Dette kan ikke være ræsonnabelt. Lad mig blot nævne et
enkelt meget udvendigt, men til gengæld konkret og hånd-
gribeligt punkt, hvor denne udvikling har gjort sig gæl-
dende. Som det vil være de fleste bekendt, blev startkapita-
len til Krogerup fremskaffet ved bidrag fra Arbejdsgiverfore-
ningen, Andelsudvalget og De samvirkende Fagforbund. Om-
kostningerne ved bygningernes istandsættelse, anskaffelse af
inventar og lignende blev væsentligt større end beregnet.
Derfor måtte vi i de følgende år henvende os til de stiftende
organisationer for at fremskaffe ny kapital. Vi blev her mødt
med den største imødekommenhed både hos arbejdsgiver-
foreningen og fagforbundene, men fra andelsfolkene fik vi
en absolut kold skulder. Der var ikke noget at sige til, at
man ikke havde flere penge tilovers til dette formål. Vi er
taknemlige, fordi de gav et bidrag ved starten, og vi skal
da ikke lønne deres velvilje med grovheder. Nej, det bekla-
gelige var, at begrundelsen for afslaget simpelt hen var en
gengivelse af de kritiske bemærkninger, som jeg her har re-
fereret. Her så man virkelig, at den almindelige mistænke-
liggørelse havde skabt en bestemt opfattelse af Krogerup
hos folk, som aldrig havde sat deres ben på skolen. Også
her gælder det imidlertid: Krogerup klarer sig nok. Vi har
siddet hårdt i det økonomisk, til tider endog meget hårdt,
men det overlever vi nok.¹ Det beklagelige er, at den slags
episoder også bidrager til at skabe kløfter mellem Kroge-
rup og de gammeldags folkelige kredse – på et grundlag,
som intet har med virkeligheden at gøre.

Hermed er jeg imidlertid nået til min tredie begrundelse:
når der på den måde snakkes af en mængde anonyme og
ukendte personer, er det dog vist klog politik at prøve at
trække anklagerne frem i dagslyset og sige, hvad der er rig-
tigt og urigtigt i dem. Jeg gentager, hvad jeg ovenfor har

1. I denne sammenhæng er det vist værd at oplyse, at vi aldrig har fået
de store statstilskud til byggeri, som pressen gang på gang har bragt
forlydender om.

sagt: vi er ikke mimoser på Krogerup. Vi ser gerne, at man angriber os, når man anklager os for det, vi har gjort. Det er i sin gode orden, at den „mytologiske“ højskole betragter vor virksomhed som en „lokevirkksomhed“, og det er i sin orden, at de siger det. Vi lægger heller ikke skjul på, at vi er kritiske overfor Aage Møller og hans folk. Men det er ikke i sin orden, når man angriber os for ting, der er direkte i strid med de faktiske forhold.

Man beskylder os snart for kommunisme, snart for socialisme, snart for planøkonomi. Forholdet er det, at hvis Krogerup har politisk slagside (hvad den vist desværre kan synes at have), har den det i retning af liberalistisk-borgerlig politik. Der findes i øjeblikket ikke en lærer ved skolen, der ville betegne sig selv som tilhænger af nogen af de tre her nævnte anskuelser. Jeg kunne forstå, hvis man gjorde vrøvl fra socialdemokraternes og fagforbundenes side. Men det er ganske ejendommeligt, at man fra denne side, der jo altid af de mere åndelige betragtes som doktrinær og partibestemt, møder en fuldkommen frisindet forståelse for, at man ikke skal gå og holde regnskab med en skoles politiske indstilling. Så meget om det politiske. Hvad det åndeligt-kulturelle angår, gælder noget ganske tilsvarende. Har vi slagside, har vi det i retning af det grundtvigsk-folkelige. Mere eller mindre udtalt har lærerne – måske på en enkelt nær – deres åndelige baggrund for arbejdet i ganske den samme livsholdning, som de øvrige skoler har det. Der findes ikke og har aldrig været en lærer ved skolen, som virkelig var marxist – hvad jeg beklager. Men det ejendommelige er, at det ikke er arbejderbevægelsen men de folkelige kredse, som bebrejder os, at vi har slagside. Den åndelige friheds vej er underfulde.

Om den kritik, som her er omtalt, er der kun ét at sige: den er usandfærdig og kan kun fremføres af folk, der ikke ved, hvad de taler om.

Helt anderledes stiller det sig med den kritik, der be-

skylder os for negativisme og er utilfreds med vor fladbundede humanisme. Den kan jeg forstå. Den kan måske også være berettiget. Derfor er det om denne, de følgende sider skal handle. Det kunne måske lykkes at forklare, hvori vor negativisme består, og hvad den grunder sig på. Her er noget, vi kan snakke om. Jeg vil i alt fald – og jeg tror, lærerne er så nogenlunde enige med mig – godt vedgå en vis negativisme, når man ellers kan blive enige om, hvad der ligger i ordene. Jeg vil også indrømme, at det kan diskuteres, om denne negativisme er på sin plads i ungdomsopdragelse. Her er vi inde ved et af de centrale punkter i Krogerups undervisning, og en kritik kan kun være sund for os, ligesom en drøftelse måske kan være frugtbar for den kritiske part.

Lad mig for klarheds skyld slå over i jeg-form. I det store og hele tror jeg, lærerne ligger nogenlunde på samme linie, men det er rarest ikke at tale for mere end sig selv, – så meget mere som det er ganske tydeligt, at Krogerup-kritikken først og fremmest har været rettet mod min person og min forkyndelse.

I løbet af de år jeg har haft med højskole at gøre, er jeg i stadig højere grad blevet usikker overfor den menneskeopfattelse, som lå bag den grundtvigske højskoles forkyndelse. Grundtvig kæmpede som bekendt lige fra sine unge dage med det nærgående spørgsmål: hvad er et menneske, og hvilke er menneskelivets vilkår. Det klareste svar og det, der blev bestemmende for Højskolen, gav han i indledningen til Nordens Mytologi med de berømte ord om ånd og stov, der er kædet sammen med skaberens bud og i versene om de dybe længsler velbekendt, kun fyldestgjort af glans fra evigheden. Her udaf voksede hans forståelse af ånd og frihed. Det fik for den folkelige opdragelse i Danmark en simpelt hen umådelig betydning, at det blev denne mands tanker, som kom til at bestemme den skole for den voksne ungdom, som hele det nittende århundredes politiske og økonomiske selvstændiggørelse af den jævne befolkning måt-

te kræve. Tænk, hvis det i stedet havde været en typisk „real-skolelærer“ (ordet anvendt i den tids betydning – ikke eet ondt ord om nutidens realskolelærere!), der havde givet tonen an. Det var ud af Grundtvigs menneskesyn og skoleopfattelse, at der voksede et rigt folkeligt liv, som ingen anden tid har set magen til i Danmark.

Det falder da heller ikke mig ind at bestride rigtigheden af Grundtvigs menneskesyn. Jeg tror, det indeholder noget meget væsentligt og noget, som vi aldrig kan opgive. Men jeg tror på den anden side, at Grundtvig – som praktisk talt hele det nittende århundrede, hvad enten det var de kirkelige eller de ukirkelige, liberalismen eller socialismen, kristentroen eller udviklingstroen – overså det væsentligste og derved kom til at give det, han havde set, en plads, som ikke tilkom det. Derfor endte det nittende århundrede trods alt fremskridt i gensidig mistænksomhed og i angst. Det er helt utroligt, hvor langt man nåede. I Grundtvigs forstand har vi drevet det vidt i rigdom – for så vidt som få har for meget og færre for lidt – og den lige værdighed i borg og hytte kan vi for alvor tale med om. Hvorfor endte det så dog i angst i stedet for harmoni og glæde? I angst for kommunisme, for atombomber, for hinanden, ja mere end alt andet måske i angst for den indre tomhed, som der tales så meget om i vore dage?

Jeg tror, at forklaringen er den, at man var kommet udenfor virkeligheden, og det hævnede sig altid. Det er rigtigt, at mennesket er ånd og støv, det er rigtigt, at menneskelivet er underfuldt, og at åndeligt liv kun kan leves i frihed, men det bliver altså forkert, hvis man overser endnu mere fundamentale ting, ting der er mere centralt virkelige. Det tror jeg, man har gjort i hvert fald på to punkter.

Det første skal jeg kun nævne. Måske der en anden gang kan blive anledning til at vende tilbage til det. Det er den simple kendsgerning, at vi, som Luther siger, alle er bestemt til at dø, og at „den dag skal jeg ikke være hos dig og du ikke

hos mig“. Man vil svare mig, at Grundtvig netop var den mand, for hvem den store modsætning hed liv og død. Det kan være meget sandt. Men derfor er det ikke sikkert, at han forstod sammenhængen mellem mennesket og døden. Den, der kender både ham og Luther, vil vide, at de to her taler så temmelig forskelligt, og jeg tror ikke, man kan benægte, at tonen hos Grundtvig er bestemt ud fra det nittende århundrede. Det vil imidlertid kræve en lang og temmelig teologisk udredning, og det skal jeg ikke her trætte læserne med.

Det andet punkt er lettere at gå til. Hvis man skal tale om mennesket og menneskelivets kår, må man ikke glemme, at mennesket ikke er alene, men i godt og ondt bundet til sit medmenneske, at vi ganske bogstaveligt bliver en del af og afgørende griber ind i andre menneskers liv og skæbne. Det gør vi hver dag, i småt og stort, snart ved et smil eller en sur mine, snart ved et håndtryk, snart ved at gå den anden lige-gyldigt forbi. Vi ved os i så henseende aldrig trygge. Dette er ikke noget, man kan diskutere. Man kan hævde, at man er lige glad med sagen, men den bliver ikke desmindre stående: vi virker til fald eller til oprejsning, til ulykke eller lykke, til gråd eller glæde. Humanisme har med dette at gøre. Ikke med alle de smukke ord om menneskesjælens evige værdi, om respekt for mennesket, om de menneskelige værdier. Det kan altså være såre udmærket. Men det ligger i anskuelsernes og ideernes harmløse plan. At tage mennesket alvorligt vil sige at anerkende dets bundethed i ansvar. Og ud af dette ansvar, som ikke kan overses, vokser der en skyld, som vi ikke kan måle. Dette er den menneskelige, humanistiske situation.

Den har vi ikke valgt. Jeg tænker, de fleste har det som jeg, at de ikke indlader sig på en handel, de ikke kan overse. Kan de overse forpligtelse og risiko og mener, at de kan klare det, er de villige til at indlade sig på handelen, måske også villige, selv om de ved, at den vil bringe tab. De er villige til at tage et tab, når det ellers kan tjene en god sag eller

hjælpe et andet menneske. De vil blot have en vis tryghed og klarhed, før de indlader sig på noget. Men livet er en handel, vi ikke bliver spurgt, om vi vil gå ind i. Vi bliver ikke spurgt, om vi er i stand til at klare dette ansvar. Hvad enten vi vil eller ej, står ansvaret der, og skylden er en realitet. Psykologerne bliver forbitrede over dette. De tror, det er en speciel kristelig tale, som skaber skadelige og livshæmmende komplekser. Men når alt det er sagt, skildrer de selv grangivelig den samme situation. Mennesket i dets ensomhed, dets mangel på evne til kontakt, mennesket, som derfor ødelægger sin kone, sine børns og sin egen tilværelse. De ved også, at der kun er én vej ud af denne indkrogethed i sig selv: at blive accepteret og selv at acceptere andre, som de er. Luther taler om nåde og syndsforladelse. Det er uartige ord, men de siger så nogenlunde det samme.

Se, hvis dette er rigtigt – og jeg ser ikke, at man kan nægte det – det synes at være rigtigt, at mennesket er bestemt til at dø, og at det i den korte tid, det lever, lever sammen med andre og i dette samliv pådrager sig ansvar og skyld, som ikke kan gøres op – hvis det er rigtigt, må man vist sige, at den tale, Grundtvig førte om mennesker, glemte noget væsentligt, jeg vil endda ikke betænke mig på at sige, at han forvekslede det primære med det sekundære, og at han derfor kom til at tale om det uvirkelige som noget virkeligt. Derfor var der en fejl i regningen. Derfor endte det nittende århundrede i angsten.

Dybest set hænger dette imidlertid sammen med, at det nittende århundredes ramme for menneskelivet var uvirkelig. I århundredets begyndelse indledede gamle Fallesen sit månedsskrift med at sige, at målet var at lede mennesket fremad på dydens bane til lyksaligheden. Med tiden sank dydens aktiver vel nok en del. Eller måske det er rigtigere at sige, at dyden forandrede karakter. De gamle dyder erstattedes af nye. Dygtigheden blev den mest beundrede, effektiviteten, siger amerikanerne. Men målet med mennesket var at lede det frem ad dydens og dygtighedens bane til lykken.

Det gælder næsten over hele linjen. Dyden kunne forstås som kristelige dyder og fromhed, lykken som himlens lyksalighed. Dyden kan også forstås som borgerdyd og flid, lykken som det jordiske tusindårsrige. Dyden kunne være styrke i kampen, biologisk egnethed, og lykken kunne være den højere og bedre race, dyden kunne være sjælens indre forarbejdelse og fuldkommenhed og lykken den deraf følgende harmoni. Det nittende århundrede løber linien til ende: Kultur er menneskets formning og dannelse – paideia kaldte grækerne det – og deraf følger på en eller anden måde lykken. Det er tusindårsrigernes tid, den ideale stat, den ideale kristendom, den ideale biologiske udfoldelse. Virkeligheden ligger i den fremtid, vi skal opdrages til. Derfor må kulturen ikke gå til grunde. Man griber med begejstring efter Toynbee og lignende problematiske profeter.

Alt dette betegner jeg på ingen måde som falsk. Ingen ungdomsopdragelse, ingen kultur kan leve uden noget af dette, idealerne, drømmene, synerne er langt fra at være overflødige, endsige løgnagtige. Men de bliver løgnagtige, hvis man gør dette til virkeligheden i menneskets tilværelse. Virkeligheden ligger ikke forude, men her. Den må på en eller anden måde være præget af, at vi skal dø, og den må altid have noget med medmennesket at gøre. Det må være den primære fordring. Så vidt jeg kan se, er moralsk oprustning den typiske nittende århundredes religion: Caux er blevet et centrum for antikommunisme, for fredsbevægelse og for moralsk oprustning til skabelse af et bedre samfund. En række, hver for sig måske meget gode ideer eller sager, er blevet gjort til det centrale, er blevet gjort til religion, og bliver derved en vej til at slippe uden om virkeligheden.

Hvad jeg her har skrevet, vil næppe overraske gamle Krogerup-elever. De har hørt det før, og jeg har altid været lidt bange for i årsskriftet at plage jer med det, I har siddet og hørt om vinteren på skolen. Men nu tilbage til negativismen.

Jeg har prøvet at skildre menneskets situation. Jeg har ikke givet nogen tyding. Der er ikke et ord kristendom i

det, jeg har sagt. Jeg har blot peget på to kendsgerninger, som ingen kan bestride: at vi skal dø, og at vi bestemmer hinandens skæbne. Jeg har om dette sidste sagt, at der ud af dette vokser et ansvar, som – i hvert fald psykologisk – afføder skyld. Sådan set kan alt dette læses i Branners bog om rytteren. Hvis man nu nærmere vil beskrive denne situation, kan jeg ikke finde udtryk, der er stort mere rammende end at tale om at stå med tomme hænder, om at stå ikke som de besiddende men som de medsolidariske i ansvar og skyld. Jeg er endda stærkt tilbøjelig til at tro, at alt for megen glæde over timelig og åndelig rigdom er en farlig ting. Solidariteten har altid groet bedst hos de fattige. Det var en fattig enke, der gav sin sidste skærv. Jeg tror endvidere ikke – og her er det, så mange bliver vrede – at den åndelige rigdom er mindre farlig end den timelige. Jeg tror ikke, det er helt tilfældigt, at det, som her er nævnt som det centralt virkelige i menneskelivet, har ført en meget tilbagetrukken tilværelse i den „folkelige“ forkyndelse og i den livsform, som kom ud af den. De blev alt for rige til at forstå, hvad det vil sige ikke at kunne klare for sig, ikke at kunne tilsvare sin forpligtelse.

Jeg ved godt, at mange vil protestere. Men jeg mener nu også at kende lidt til Grundtvig. Det er næppe tilfældigt, at gloser som næsten, ansvaret, skylden er temmelig vanskelige at finde både i hans folkelige skrifter og i hans salmer. Og det er mere end ordene, der mangler. Den, der har prøvet at holde skole – en skole, som kun har eet formål: at tale nogenlunde hæderligt om menneskelivet – under læsning af Grundtvig, vil næppe kunne bestride det. Og glem ikke, at det her slet ikke drejer sig om politisk-social forståelse. Det kan der være mere eller mindre af, men det ligger i et helt andet plan. Den af de „folkelige“, som forstod mest af det, som talen er om, var Jakob Knudsen, og han udmærkede sig som bekendt ikke ved nogen særlig socialpolitisk forståelse. Han havde derimod læst Luther, og det er ikke nogen ilde vej til at komme i kontakt med virkeligheden.

Man beskylder ganske frækt Krogerup for „blot“ at være en skole for politik og demokrati. Vi har altid selv sagt, at vi i første række var en højskole, i anden række en højskole, der mere end nogen af de andre højskoler samler sig om den side af tilværelsen, der vender udad imod det fælles, de politiske, sociale og økonomiske problemer, mod vore pligter som samfundsborgere – en tanke, der ikke var synderlig fremmed for Grundtvigs oprindelige skoleplaner. Men man har simpelt hen ikke lov til at fortie, at vi er en „højskole“. Dette har jeg altid forstået således, at det er højskolens opgave overfor unge, der er ved for alvor at begynde deres liv, at stille dem ansigt til ansigt med virkeligheden, deres egen virkelighed. Derfor må – i mine øjne – enhver skole være en vækkelses-skole, være „Koldsk“, uden at den just behøver at tale om „Guds kærlighed og Danmarks lykke“. Vækkelserne må der være, men det er ikke skolens opgave at være kirke. Det vil sige, at den hverken skal bringe eleverne en kristelig, en national, en politisk eller en social tro. Men den skal, så godt lærerne formår det, og således som det kan gøres i undervisningens samtale – hindre dem i at flygte fra virkeligheden. Til denne virkelighed hører ikke blot idealerne og det med støj og ånd, men der hører først og fremmest de par temmelig nøgterne kendsgerninger, som jeg her har fremdraget: Døden og næsten. Dem kan man snyde sig fra både ved liberalisme og socialisme, både ved udviklingslære og kristelige betragtninger, ved højskolesange og arbejdersange. Det er om denne forståelse af menneskelivet, vi er uenige med Grundtvig, og hvor vi synes, at der ofte på den gamle højskole og i højskolesangbogen har været ført virkelighedsfjern tale. Des mere har vi følt os beslægtet med den nyere danske litteratur. H. C. Branner, Ole Wivel og frem for alle Paul la Cour er kommet til at spille en fremtrædende rolle. Vi har mere fornemmelse af virkelighed der. Det virkede derfor ganske pudsigt forleden i en kronik i Information at se Oluf Lauth fra Ollerup først affærdige Krogerup som en blot og bar demokratiets skole, negativ og uden

perspektiv, og derefter skildre, hvad der skulle ske, først og fremmest efterlyse et møde med de moderne lyrikere – og dermed give et ganske bogstaveligt billede af det virkelige Krogerup. Man skylder sandheden at oplyse, at Oluf Lauth naturligvis aldrig har været på Krogerup. Det eneste mærkelige er blot, hvorfor folk har denne trang til at udtale sig om ting, de vitterligt ikke kender.

Men for nu at få en ende på sagen: det er med det syn på menneskelivet, som her er skildret, at Krogerup står og falder. Ud fra det står vi tvivlende og kritiske overfor meget af den folkelighed, som har sit udspring i Grundtvig og har levet på højskolerne. Vi hævder ikke at bringe noget helt nyt, vi drømmer ikke om at skære linien til fortiden over, men vi troede, at det var i skolens ånd at tage drøftelsen om det virkelige og det menneskelige op, og vi troede, at det var tilladt i denne drøftelse at drage både Grundtvig og folkeligheden i tvivl – og enten det er tilladt eller ej, gør vi det. Det er ikke vor opgave at virke som en bekræftelse i 19. århundredes liberale, grundtvigske bondekultur, men at spørge radikalt. Dette vort standpunkt kan man angribe. Om det vil vi altid være villige til at samtale. Vil De advare de unge fra de folkelige kredse mod dette, skal De ikke høre noget ondt ord fra mig i den anledning. Jeg er ganske klar over, at der i de her anførte betragtninger ligger en revolutionær radikalisme, som kan blive farlig for meget af det, som er os tilvant og kært. Derfor kan jeg godt forstå, hvis De vil advare imod vor negativisme. Men lad det ske på et hæderligt grundlag. Vi bestrider ikke, at vor gerning ud fra mange synspunkter kan være problematisk. Den er let at angribe, men netop derfor skulle det ikke være nødvendigt gang på gang at angribe os for ting, som vi ikke har sagt og end mindre ment.

På nogle få sider har jeg her prøvet at koncentrere den forkyndelse, som har lydt og lyder på Krogerup. For eleverne er det velkendte toner. De kan sagtens udfylde det manglende. For fremmede læsere kan det hele aldrig blive mere

end nogen antydninger, som uvægerligt – i deres mangelfuldhed – må give anledning til nye mistydninger. Men det er dog mit håb, at de mange, som er vrede på os, kan blive klar over, hvad det er, de skal vende deres vrede imod. Måske kunne det også få en og anden gjort lidt betænkelig ved at udtale sin alt for tværsikre mening om ting, han ikke har set og ikke kender. Lad mig sige det igen til slut: Krogerup klarer sig nok. Men hvorfor skabe uvirkelige kløfter, og hvorfor gøre afstandene større end de faktisk er?